

„Sugrižusi į Rojaus sodus“ - legendinės mokslininkės Birutės Galdikas kelionė į Lietuvą

Publikuojame Pasauliolietuvis.lt žurnalistės Rūtos Jakimauskienės straipsnį, rašytą žurnalui „Ieva“ 2007 m., kai mokslininkė Birutė Galdikas atvyko į Lietuvą.

Straipsnis apie B. Galdikas
žurnale „Ieva“, 2007 m.

Pasitikti Birutės Galdikas į Vilniaus oro uostą siunčiamas limuzinas. Žymiausia šimtmečio mokslininkė keliauja į Lietuvą atsiimti TV3 „Lietuvos garbės“ apdovanojimo. Tačiau sutikti ją pasiseka tik iš antro karto. Ji atskrenda visai kitu reisui, nes pavėluoja į pirmąjį lėktuvą. Kelionė į Lietuvą truko daugiau nei 30 valandų.

Džiunglių karalienė oriai išeina iš Vilniaus pasų kontrolės posto. Šį kartą viskas daug sklandžiau nei prieš dešimt metų, kai ji surizikavo atskristi į Lietuvą be vizos. Mama lydi egzotiško giminio Jane – jauniausią Birutės Galdikas dukterį, kurios ji susilaukė su dajakų genties karaliaus vaikaičiu.

Lietuva viešnią pasitinka lengvu paskutiniu sniegu, o Birutė apsirengusi taip, tarytum vaikščiotų po Indonezijos atogrąžų džungles.

Pasimatymas su miško žmonėmis

Jos tėvai Filomena Slapšytė ir Antanas Galdikas – lietuviai. Tačiau Birutė gimė ir augo toli nuo Lietuvos. Ji pasaulį išvydo Vokietijoje, o vaikystę praleido Kanadoje. Antropologijos studijas baigė JAV. Tada išvyko į Indonezijos džungles rinkti medžiagos daktarės disertacijai.

„Kai apsigyniau disertaciją ir tėvams pasakiau, kad grįžtu į Borneo džungles, mama labai verkė“, – prisimena mokslininkė. O tėvas manė, jog dukra pakankamai suaugusi, kad galėtų rinktis gyvenimo kelią, net jei tas pasirinkimas pavojingas ir nepelningas.

Tai buvo prieš 36 metus. Birutės kuprinėje nebuvo daug daiktų: bloknotas, miegmaišis, plaukų šepetys – merginos kasos neabejotinai kur kas labiau būtų tikusios podiumui nei tankioms džunglėms.

Prisimindama pirmąsias dienas Borneo džunglėse, Birutė pamini dėles. Šimtus, tūkstančius dėlių. „Jų buvo visur. Kasdien jų rasdavau po 20 ant rankų, kojų. Prisimenu nesibaigiančias infekcijas, maišus antibiotikų, be kurių būčiau mirusi. Tačiau palūžti neleido meilė“, – šypsosi ji.

Į Indoneziją Birutė atvyko kartu su savo vyru Rodu Brindamouru: „Mudu buvome įsimylėję. Labai artimi. Geriausi pasaulyje kompanionai. Mus abu jaudino džunglės, nuotykių. Todėl nepaisėme pavojų ir kūrėme gyvenimą toli nuo civilizacijos.“

Rodas buvo profesionalus fotografas. Unikaliuose nuotraukose jis įamžino žmoną, su žmogbeždžione žaidžiančią slėpynių, irkluojančią valtį. Rodas mėgo fotografuoti Birutę, kai ši supuodavo ir glostydavo orangutaniukus, kurie vietos kalba vadinami miško žmonėmis. Antropologė nuo pat pirmųjų akimirkų pajuto, lyg priklausytų džunglėms ir jų gyventojams, su kuriais užmezgė visą gyvenimą trunkantį ryšį.

„Aš visada troškau daugiau sužinoti apie vienintelius primatus, kurie niekad

nebuvo palikę rojaus sodų. Noriu suprasti, ko mes netekome.“ Dr. Birutė Galdikas

Viena džiunglėse

Savo vaikų jie neplanavo ir nenorėjo. Buvo įsitikinę, kad pasaulyje ir taip per daug žmonių. Tačiau jų pirmagimis Bintis poros planų nepaisė. Berniukas gimė ir augo tarp orangutanų, su jais žaidė, juos mėgdžijo, kartu karstėsi po medžius. Visą pasaulį apskriejo nuotrauka, kur vaikas taškosi vonelėje kartu su vienmečiu beždžioniuku. Ši fotografija buvo iliustruotas „National Geographic“ viršelis.

Straipsnis apie B. Galdikas žurnale „Ieva“, 2007 m.

Birutė prisimena daug gražių to laikotarpio akimirkų.

Skausmingų – taip pat. Jos idilę atrastame žemės rojuje išsklaidė vyro išdavystė.

„Ar prisimenate dieną, kai jūsų vyras paliko džiungles ir jus?“ – paliečiu jautriausią Birutės asmeninio gyvenimo stygą.

„Taip. Kartais intuityviai jauti, nors neturi faktų. Aš jam tiesiog uždaviau vienintelį klausimą, tikėdamasi, kad jis paneigs mano nuojautas apie neištikimybę. Tačiau jis jų nepaneigė. Iki tol buvau įsitikinusi, kad esu laimingai ištekėjusi, jaučiausi mylima. Įsivaizdavau, kad mudviejų santuoka truks amžinai“, – ramiai atsako

Birutė. Jos sutuoktinis pamilo sūnaus auklę ir išvyko gyventi į Kanadą.

„Mudu su Rodu buvome vienas kito tiltas į Indoneziją. Nes būtent čia mes kiekvienas sau atradome žmones, su kuriais nugyvenome gyvenimą. Jis rado indonezietę žmoną, o aš ištekėjau už vietos dajako. Po mudviejų išsiskyrimo praėjo 28 metai, Rodas vis dar gyvena su ja, o aš gyvenu su antruoju vyru. Šiandien galiu tiksliai pasakyti – taip buvo lemta“, – dabar Birutė viską vertina visiškai kitaip nei tada, kai ją vieną džiunglėse paliko mylimas žmogus, išsivežęs sūnų ir auklę.

Baltaodė tarp dajakų

Birutei nebuvo lengva. Ne tik išduotai vyro, bet ir vėliau leidžiant šaknis svetimoje žemėje, kovojant su aukso ieškotojais bei nelegaliais miško kirtėjais, saugant atogrąžų mišką, kuriame gyvena paskutinės orangutanų kolonijos. Penkerius metus Birutė mielai išbrauktų iš savo gyvenimo ir atminties.

„Savo kailiu patyriau tai, kas daroma norint atsikratyti nereikalingų žmonių“, – pasakoja Birutė Galdikas, išgyvenusi nelegalių miško kirtėjų ir su jais susijusius asmeninius pažeminimus, ištverusi streikus, tendencingus straipsnius, reportažus, anoniminius laiškus, kaltinimus. Jai iki šiol sunku prisiminti, kaip vidurnaktį plaukdama greitaeigiu kateriu buvo pagrobta.

„Kai pagrobėjų kateris pasuko tiesiai į mane ir ėmė artėti nežmonišku greičiu, supratau, kuo tai gali baigtis. Žinojau, kad bet kokiomis priemonėmis turiu išlikti gyva ir nesuluošinta. Bijojau, kad nenukirs rankos, kojos, nosies. Žiūrėdami man į akis jie išrėkė – jei nebūčiau mama, jie mane nužudytų. Išgyvenau tik todėl, kad pagailėjo mano vaikų“, – sako mokslininkė.

Ji viską ištverė. O per kančią ir iš tėvo paveldėtą žemaitišką užsispyrimą išsaugojo nacionalinį parką, medžius, kurie yra natūralios orangutanų buveinės. Iškirtus juos, išnyktų ir orangutanai.

Borneo saloje mokslininkė įkūrė reabilitacijos centrą, kur globoja našlaičiais likusius, sergančius, iš brakonierių nelaisvės išlaisvintus gyvūnus. Čia Birutė įdarbino apie 200 vietos gyventojų. Darbo atsirado net akloms moterims – jos centre prižiūri orangutaniukus. Viena orangutanė pavadinta Birutės sesers

Aldonos, kita – Rutos vardu. Tai – Holivudo aktorės Rutos Lee, profesorės bičiulės ir rėmėjos, garbei.

„Orangutanai – tokie pat kaip mes. Tik nemoka kalbėti, jų protas yra kaip mažo vaiko“, – sako Birutė Galdikas.

Santuoka su karaliaus vaikaičiu

Kadaise neplanavusi turėti vaikų, šiandien Birutė – laiminga dviejų sūnų Binčio ir Fredo bei dukters Jane mama. Išgyvenusi pirmojo vyro išdavystę ji sutiko vietinį dajaką Pak Bohapo, pamilo, sukūrė šeimą ir susilaukė dviejų vaikų.

„Jau pirmosiomis pažinties akimirkomis pajutau, kad jis ypatingas. Vėliau sužinojau, kad jo senelis turėjo savo karalystę ir buvo paskutinis dajakų karalius Borneo regione. O vyro senelė buvo princesė“, – pasakoja Birutė.

Santuoka su kilmingos šeimos palikuoniu Birutei pelnė ir tam tikrą socialinį statusą: „Ištekėdama už jo iš karto pajutau vietos dajakų pagarbą ir paramą. Tai – neįkainojamas dalykas.“ Ištekejusi ji pasiliko savo pavardę, nes jos vyras, kaip ir visi to krašto žmonės, neturi pavardžių, tik vardus.

Ar sunku gyventi su paties karaliaus vaikaičiu? „Labai lengva“, – sako Birutė. „Mano vyras yra malonus, išmintingas, pagarbus. Jam labai svarbios jo šaknys, jo žemė, jo žmonės. Niekada nesutiktų gyventi kur nors kitur. Ar žinote, kiek man prireikė laiko jį nuvežti į Ameriką? Beveik dviejų dešimtmečių! Tik po 18 santuokos metų jis ryžosi aplankyti JAV. Gal nebūtų sutikęs, tačiau aš sugalvojau triuką. Paprašiau mamos paskambinti mano vyrui ir įsakyti atvykti. Telefono ragelyje išgirdęs: „Tu turi atvykti“, jis susiruošė į kelionę. Negalėjo priešintis mamos įsakymui, nes dajakai sutuoktinio tėvus gerbia labiau nei savuosius.

B. Galdikas | Asmeninio archyvo nuotr.

Niekada nepamiršiu, kiek ilgai muitininkai kvotė mano angliškai nekalbantį vyrą. Tada aš priėjau prie pareigūnų ir pasakiau: „Man prireikė 18 metų, kad jį čia atsivežčiau, nesugadinkite man reikalo.“

Birutė įsitikinusi – indoneziečiai yra maloniausi žmonės planetoje. „Pamenu, žiūrėdama į nuolat linksmo, laimingo ir besišypsančio savo vyrą, baiminausi, kad jam kažkas negerai. Maniau, taip negali būti, tai nenatūralu ir tai turi kada nors baigtis“, – juokiasi lietuvė. Ji klydo. Vyras šypsosi ir po 28 santuokos metų. Moteris kažkur girdėjo, kad amerikiečiai šypseną gali išlaikyti vos 15 sekundžių, o indoneziečiai – ištisą valandą. Pati Birutė šypsosi mažai, bet nepalyginti daugiau nei iki antrosios santuokos. Tai pastebėjo ir jos mama Filomena, kuriai šiandien – 82-eji.

Marijos Gimbutienės pyragaičiai

Kol vyras 365 dienas per metus Indonezijoje augina ryžius ir medžioja laukines kiaules, Birutė savo metus dalija į tris dalis. Ji gyvena ir skaito paskaitas net trijose šalyse: JAV, Kanadoje ir Indonezijoje. „Mano studentai – amerikiečiai, kanadiečiai, indoneziečiai, australai, lietuviai. Teko mokyti tūkstančius“ – sako Birutė ir papasakoja linksmą istoriją apie milijonierių studentą arabą, kuris kadaise, gavęs palikimą, aplankė savo dėstytoją Indonezijoje ir ištiesė jai lagaminėlį grynųjų sakydamas: „Ar priimsite kuklią paramą savajam fondui?“

Mokslininkė yra įsteigusi tris fondus, ieško lėšų orangutanų ir gamtos apsaugai, rašo mokslinius straipsnius, skaito pranešimus tūkstantinėms auditorijoms. Birutė svajoja savo patirtį perduoti ir jauniems Lietuvos antropologams. Gal net atrasti žmogų, kuris kada nors pratęstų mokslininkės darbus. Tokio sekėjo ji dar neturi. Tačiau kadaise turėjo legendinius mokytojus ir tęsia jų darbus. Viena jų – garsiausia Lietuvos antropologė Marija Gimbutienė. „Ji nuolat mane vaišindavo saldainiais, pyragaičiais, vis nerimavo, ar aš nealkana. Gal dėl to, kad buvau labai liekna“, – juokiasi Birutė, kuri buvo ne tik labai liekna bei graži, bet ir itin gabi. Universitetą baigė būdama vos 21 metų, anksčiau nei jos bendraamžiai.

„Kaip pajutote, kad antropologija yra jūsų kelias?“ – klausiu Borneo džunglių karalienės. „Tiesiog žinojau. Kaip šokėjai žino, kad jie turi šokti, taip ir aš žinojau, jog turiu studijuoti orangutanus ir rinktis Pietryčių Aziją.“

„Jei nebūtumėte pasirinkusi gyvenimo džunglėse, kas šiandien Borneo būtų kitaip?“ – klausiu.

„Nesigirsiu, tačiau mes išsaugojome didžiausią orangutanų populiaciją pasaulyje. Jei nebūčiau atvykusi į Indoneziją, Tanjung Putting nacionalinis parkas būtų sunaikintas, o tai reiškia, jog be natūralios gamtos aplinkos būtų išnykusi ir orangutanų populiacija“, – pasakoja Birutė Galdikas.

Didžiausias mokslininkės laimėjimas – laukinių orangutanų gyvenimo istorijų dokumentavimas. „Kad galėtume užsiimti gyvūnų reabilitacija, turime suvokti jų elgseną. Stebėdama orangutanus išvelgiau įdomių dalykų. Tarkim, kad patelės mažylio susilaukia labai retais intervalais – tik kas aštuonerius metus. Jei žmonės ir toliau gaudys pateles, o jų mažylius kiš į narvus ir pardavinės kaip naminius gyvūnus, orangutanai greitai išnyks. Taip, kaip išnyko pusė jų praėjusį

dešimtmetį“, – sako mokslininkė, ant savo nugaros dažnai nešiojanti našlaitį orangutaniuką. Ji mėgsta žiūrėti jiems į akis, kurios yra tokios kaip žmogaus. Mažiausieji reabilitacijos centro globotiniai dėvi sauskelnes, o auklės juos maitina iš buteliukų.

Jie labai žaismingi, mieli ir primena mažus vaikus. Birutė su jais susišneka, supranta jų mimikas, atspėja norus.

Džiunglių projektai ir Julia Roberts

Kasmet į Borneo aplankyti žavingų „miško žmonių“ atvyksta tūkstančiai turistų iš viso pasaulio. Lietuvių kilmės profesorė mano, kad geriausia atvykti liepos pabaigoje ir į džiungles leisti su grupe, kurią visada globoja vietos gidas. Jis palydi turistus į orangutanų maitinimo vietas, pavedžioja egotiškais vakariečio akiai takais. Dažnai pasitaiko, kad keliauninkai susigundo pasilikti ilgesniam laikui. Savanoriai čia visada laukiami.

Prieš dešimt metų džiunglėse Birutė sulaukė ypatingos viešnios – aktorės Julios Roberts. Holivudo gražuolė į Borneo atvyko privačiu lėktuvėliu, ten filmavosi, o sukurtas filmas „In the Wild – Orang-Utans with Julia Roberts“ buvo ne kartą rodytas per televiziją. Birutė Galdikas prisimena, kad Juliai filmuojantis prasidėjo dideli gaisrai. Aktorei teko skubiai išvykti krovinius gabenančiu lėktuvu – tai buvo paskutinis lėktuvas, kuris ryžosi kilti. Po jo skrydžiai buvo atšaukti net tris mėnesius.

Dėl sausros ir nuolatinių gaisrų buvo atšauktas dar vienas įdomus projektas – meninio filmo apie Birutės gyvenimą filmavimas. Filmo scenarijus buvo sukurtas pagal Birutės Galdikas autobiografinę knygą „Rojaus atspindžiai“. O pačią profesorę būtų vaidinusi „Oskaro“ laureatė aktorė Marisa Tomey. Kai gaisrai liovėsi, netikėtai mirė filmo prodiuseris. Projektas taip ir liko neįgyvendintas.

Vilniaus elgetos bučiniai

Birutė ne tik priima svečius, bet ir pati daug keliauja. Šį kartą ji atskrido į prestižinę TV3 „Lietuvos garbės“ apdovanojimų ceremoniją: „Tai – pirmasis apdovanojimas, kurį gavau savo tėvų žemėje. Jaučiuosi labai pagerbta. Jei ne mano baltiškosios šaknys, tėvų meilė gamtai ir miškui, gal niekada nebučiau pasukusi šiuo keliu“, – prisipažino profesorė, prieš keletą metų gavusi aukščiausią Kanados Vyriausybės ordiną ir aukščiausią Indonezijos apdovanojimą už gamtosaugą.

Nepaisant pasaulinio pripažinimo, įvertinimų, laimėjimų, mokslininkė labai žemiška ir nuoširdi. Ji aplankė Kryžių kalną, kuris jai priminė tėvus, lietuvių ryšį su gamta. Vėliau Birutė šnekučiavosi su papėdėje šalančiais prekeiviais, nusipirko galybę suvenyrų. Eidama Vilniaus gatvėmis ji nepraejo pro išmaldos prašančią elgetą. Sustoję, šnektelejo, ištiesė 30 litų, o kai elgeta ėmė ją glėbesčiuoti ir bučiuoti, Birutė ištraukė dar dvi dešimtines. „Matau, kad jai iš tikrųjų reikia mano pagalbos“, – tarė.

Susitikimas su LR prezidentu Valdu Adamkumi, 2007 m. | Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Per asmeninę audienciją Prezidentūroje dovanodama savo knygą Jo Ekscelencijai Valdui Adamkui, Birutė pamiršo prezidento vardą ir be skrupulų paprašė jį priminti. „Jis – labai, labai žavus vyras. Galėčiau jį išimylėti“, – juokiasi.

Birutė Galdikas – laisva, paprasta, atsipalaidavusi, natūrali. Be pozos ir kaukių. Be jokio grimo – nei išorinio, nei vidinio. Būtent tokia, kokią ir įsivaizdavau džiunglių moterį.

Pirmą kartą publikuota žurnale „Ieva“, 2007 m. Publikuojama autorės sutikimu.